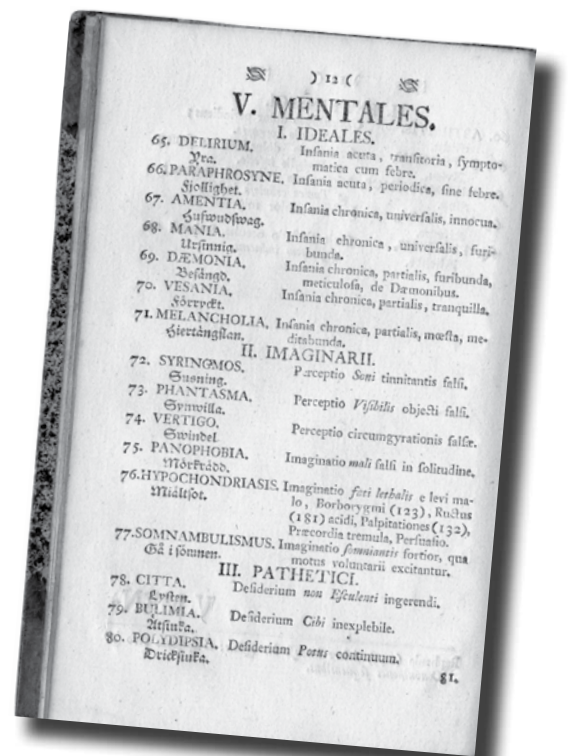

LÄRAREN
Något tryckt
arbete som be-
skriver Linnés
sjukdomssyste-
matik finns inte
från tiden för
Osbecks stu-
dentanteck-
ningar. Först
1759 skrev Linné
en avhandling
med titeln
»Genera mor-
borum« och gav
1763 ut den som
en särskild pub-
likation. Gra-
vyren, förestäl-
lande Linné, är
ett verk från
1740 av Augus-
tin Ehrensvärd.

Foto: Hagströmer-
biblioteket

Botanikens fader om floran av mentala störningar

Botanikens fader, Carl von Linné, intresserade sig även för floran av människans mentala störningar. Resultaten av hans undersökningar sammanfattas i den nyligen utgivna boken »Linné och mentalsjukdomarna« (Atlantis), skriven av läkaren, psykiatern, professorn och vetenskapsskribenten Nils Uddenberg.

Uddenberg är välkänd som en ytterligt läsvärd författare också inom det medicinhistoriska området. För egen del betraktar författaren av denna artikel läsningen av Uddenbergs storverk »Idéer om livet« (Natur och Kultur 2003), som en av sina mest minnesvärda läsoplevelser. Och inte heller i sammanfattningen av Linnés föreläsningar om mentalsjukdomarna sviker den drivne skribenten av populärvetenskap sina läsares förväntningar.

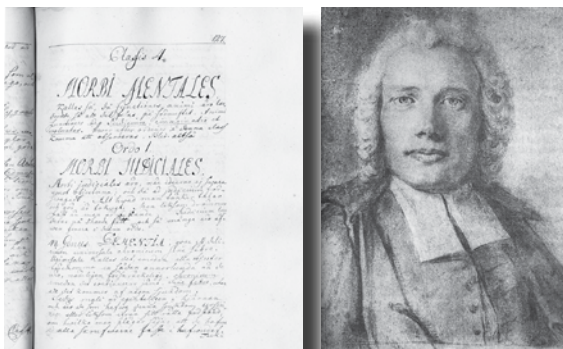
Som bokens förord rapporterar råkade Nils Uddenberg under skrivandet av en bok om psykiatri, av Ove Hagelin på Hagströmerbiblioteket, få sig förevi- sade den på sin tid blivande Linnélärjungen Pehr Osbecks ordentliga anteckningar från Linnés föreläsningar, från åren 1746–1747, över sjukdomarnas system; *Systema morborum*. I detta skede blev anteckningarna om mentalsjukdomarna, *Morbi mentales*, särskilt intressanta.

Boken som Nils Uddenberg skrev med avstamp i Osbecks anteckningar är tämligen blygsam till omfånget, knappt 150 sidor, men bör helst genomläsas ett par gånger då dess framställning är koncentrerad och faktaspäckad. Texten inleds med en överblick

UTGIVNA
Lärares funde-
ringar och elev-
ens anteckningar
i medicinhisto-
risk belysning.

över samtidens ansträngningar att systematisera sjukdomar i nivåer, vanligen i fallande ordning: klasser, ordningar, släkten och arter. De främsta läkarna i mitten av 1700-talet var alla framstående botanister och det föll sig säkert naturligt att försöka ordna sjukdomar enligt de system som så framgångsrikt i det närmaste hade fulländats av Linné i och med »Systema naturae« 1735. Idén hade emellertid funnits redan innan »Systema naturae« och presenterades redan 1731 av François de Sauvages, medicinprofessor i Montpellier, i en bok med titeln (översatt) »En ny klassificering av sjukdomarna, enligt en ordning som påminner om botanisternas, omfattande alla sjukdomar med deras tecken och symptom«. Både de Sauvages och Linné hade inspirerats till en systematisk klassifikation av botanisten Joseph de Tournefort (1656–1708) som huvudsakligen verkat som föreståndare för den botaniska trädgården Jardin des Plantes i Paris. de Sauvages och Linné kom att bli mycket nära vänner genom en intensiv brevväxling, även om de aldrig träffades. Deras respektive sjukdomssystematik kom också, genom de kommande decennierna, att ligga mycket nära varandra. Gemensamt hade de som bas att klassificera på grund av symptom – beträffande bakomliggande orsaker fanns av naturliga skäl praktiskt taget inga kunskaper. Strävanden till en systematik för sjukdomar under 1700-talet har beskrivits många gånger i den medicinhistoriska litteraturen, men i fråga om kortfattad klarhet torde det tjugosidiga kapitlet i Uddenbergs bok vara helt överlägset.

Morbi mentales utgör en av nio klasser i *Systema morborum*. Innan denna klass beskrivs av Uddenberg gör han en snabbskiss över den fortsatta utvecklingen, där fransmannen Philippe Pinel, professor i sjukdomslära i Paris, inser bristerna hos de Sauvages' och Linnés system och avsevärt förbättrar dem (1798). Pinel kom dock framför allt att bli känd som en förgrundsgestalt inom psykiatri genom att ge denna en mer humanitär inriktning. I ett senare avsnitt i boken gör Uddenberg en ingående jämförelse mellan Linnés systematik och de Sauvages' samt i någon mån även Pinels.

Morbi mentales i Pehr Osbecks föreläsninganteckningar delas av Linné in i tre »ordningar«: *Judiciales*, *Imaginarii* och *Voluntarii*. I den första ordningen, *Judiciales*, vilken 15 år senare döpts om till *Ideales*, gäller att, som Linné uttryckte saken, »idéerna ej svara mot objekterna«. Till denna ordning hörde fem »släkten«: *Dementia*, *Mania*, *Vesania*, *Delirium* och *Melancholia*. Till släktet *Dementia* hörde sannolikt såväl demens och intellektuell utvecklingsstörning (med nuvarande språkbruk) som schizofreni. *Mania* innefattade maniska tillstånd i modern mening, men också raseri och våldsamhet av andra orsaker. Med släktet *Vesania* förstods mer avgränsade vanföreställningar, alltifrån tillstånd svarande mot paranoid schizofreni till att vara besatt av en »fix idé«. Även om Uddenberg inte specifikt anger detta kan man tänka sig att också fall av tvångssyndrom, autism och Aspergers syndrom kan ha ingått i detta släkte. Med *Delirium* menade Linné ett brett spektrum av akuta förvirringstillstånd som stod i samband med svåra kroppsliga sjukdomar, inkluderande alkoholabstinens. Släktet *Melancholia* synes tämligen väl ha täckt dagens panorama av depressionstillstånd.

Beträffande den andra ordningen, *Imaginarii*, konstaterar Uddenberg helt frankt att den innefattar sinnesvillor, som i dag till största delen inte räknas som hörande till psykiatriens domäner. Som exempel nämner Linné yrsel och öronsusningar.

Till den tredje ordningen, *Voluntarii*, räknade Linné tillstånd med stort vilje- eller känsloliv. Hit hörde även i dag välbekanta tillstånd som *Bulimia* och *Anorexia*, men också en rad släkten som berör sexuallivet. Sexualiteten var som bekant ett område som mycket intresserat Linné, och Uddenberg gör även i detta fall en kortfattad men klar och innehållsrik sammanfattning av tankar om ämnet. Många, även psykiatrer, har i dag uppfattningen att Freud »upp-

ELEVEN

En av Linnés elever, Pehr Osbeck, hörde hösten 1746 och våren 1747 sin lärare berätta om de psykiska sjukdomarna. Hans anteckningar från föreläsningarna har nu givits ut i bokform. Porträttet av Osbeck är troligen utfört av Magnus Lindgren.

täckte« sexualitetens betydelse för själslivet, och en förhoppning är Uddenberg med sina breda kunskaper och stilistiska pregnans på ett populärt sätt tar sig an att klargöra hur långt före sin tid Linné var även i detta avseende.

Linné baserade således sin systematik enbart på symtom. En kommentar bland flera av dagens psykiatrer (dock ej framförd av Uddenberg) är att modern diagnostik med hjälp av alltför stort förlitande på DSM-IV, i det avseendet inte skiljer sig särskilt mycket från 1700-talets. Detta hindrade dock inte att Linné i sina föreläsningar, och inte minst i de som nedskrivits av Pehr Osbeck, spekulerat om biologiska, psykologiska och miljöbetingade orsaker till mentalsjukdomarna. Linnés spekulationer uppvisar en blandning av Hippokrates' och Galenus' fyrsaftslära (humoralpatologin), folk- och gudstro, samt små ansatser till »modernt« tänkande. Uddenbergs kommentarer till dessa spekulationer i kapitlet »Linné om mentalsjukdomarnas bakgrund« kunde inte ha skrivits av en person utan hans djupa kunskaper i medicinens historia och kulturhistoria. Författaren av denna artikel har svårt att föreställa sig en mer effektiv och intressant redogörelse för det tankegods som framstående läkare och vetenskapsmän, som Linné, kan ha burit på vid mitten av 1700-talet – en tid när antikens medicinska uppfattningar fortfarande levde kvar sida vid sida med framväxten av en modern kunskap om fysiologiska förhållanden. Sin genialitet demonstrerade Linné mindre genom egna resonemang än genom sin förmåga att extrahera det bästa ur den ganska vildvuxna flora – han kände väl samtidslitteraturen som fanns vid denna tid, liksom också i dag. Linné är en känd förespråkare för nyttan av ett sunt leverne, »lagom är bäst«, inte minst viktigt beträffande kärlekslivet, vilket inte är ägnat att förvåna mot bakgrund av att Linné grundade sin botaniska systematik på växternas sexualliv. En lagom dos studier rekommenderades också. Så kunde en komplicerad form av depression, »*Melancholia a pressione corporis*«, uppkomma hos studenter som inte bara hängde över böckerna utan dessutom »trycka sina bröst wid bordet då de skrifwä«.

Philippe Pinel

Joseph de Tournefort

François de Sauvages

Efter Uddenbergs kommentarer följer så en till normal svenska transkriberad version av Pehr Osbecks föreläsninganteckningar kompletterad med mera korta och ofullständiga anteckningar i samma ämne av en annan Linnéstudent 20 år senare, Anders Johan Hagström – sedermera Hagströmer. Efter Uddenbergs klargörande inledning blir förstas läsandet av dessa anteckningar mycket givande, inte minst eftersom man i dessa får sig till livs en mängd intressanta personliga kommentarer av Linné, samt redogörelser för fall som han har hört talas om eller själv har träffat på.

Sammanfattningsvis har Nils Uddenberg återigen skrivit en ypperlig bok för den som har det minsta intresse av Linnés tankar om psykiska sjukdomar, men också väl så mycket för den som har intresse av sjukdomssystematik och psykiatrihistoria under 1700-talet.

Lars Oreland

professor emeritus,
institutionen för neurovetenskap,
Uppsala universitet